

Blog

Okuma notları: Gölgele ve Hayaller Şehrinde, Murat Gülsoy

by Hikmet (<http://www.hikmethukumenoglu.com/index.php/author/admin/>) on 14/07/2014 , No comments (<http://www.hikmethukumenoglu.com/index.php/blog/golgeler/#respond>)

1.

Lise sondayken bir tiyatro oyunu yazıp yönetmişim. Gösteri sırasında sahnenin karşısında mikserin başında oturur, sesleri açıp kapatır, müzikleri idare ederdim. O da sırf çok önemli bir iş yapıyormuşum gibi görünmek için, yoksa ne öyle açılıp kapatılacak fazla bir ses vardı oyunda, ne de müzik. (Ama çok havalıydım.) Gösterilerin birine hem sevdiğimiz, hem de aşırı disiplinli ve asabi tavırlarından çekindiğimiz bir tarih öğretmenimiz geldi. Perde açıldıktan on dakika sonra sessizce yerinden kalktı, yanıma bir iskemle çekip oturdu.

Oyun komedi ve müstehcen esprilerle –o yaşta bize müstehcen gelen esprilerle diyelim– dolu. Ben öğretmenin yanında utançtan kıpkırmızı olmuşum, kadın bir yandan kahkahalar atıyor, bir yandan da kolumu çekiştirip, “Aaa, o niye öyle dedi? Kızın sevgilisi hangisiymiş? Ay söylesene şimdi ne olacak?” diye sorular soruyor...

Bazen kitap okurken kendimi tarih öğretmenimizin o haline benzetiyorum. Yazarı bulsam ben de ikide bir kolunu çekiştirip, “Burasını niye böyle yazdın? Bu karaktere gerek var mı? Şunun yerini değiştirsen daha iyi olmaz mıydı?” gibi sorularla hayata küstürebilirim. Bu da saymakla bitmeyen mesleki deformasyonlarımdan biri sanırım. Bazı romanları normal bir okuyucu kafasıyla okuyamıyorum, ben farkına bile varmadan yazar kafası devreye giriyor. O zaman da beynim başka bir frekansta çalışmaya başlıyor. Kurguyu kesip biçerken, cümleleri parçalarına ayırıp kafamda yeniden birleştirirken, ya da görebildiğim her türlü teknik detayı kurcalarken buluyorum kendimi.

Şikayetçi olduğumu sanmayın, bu da beni son derece mutlu eden bir okuma tarzı. Fakat arada sırada, “Acaba öykünün o en saf halinin keyfini kaçırıyor muyum?” diye endişelendiğim de oluyor. Diyelim nefis bir sofraya oturdunuz. Yemekleri huzur içerisinde yemek dururken, her lokmada, “Aşçı bunun içine ne cins biber doğramış? Kaç derecelik fırında pişirmiş? Acaba ne renk önlük takıyor?” diye kafa patlatmak, yemeğe haksızlık etmek midir?

Keşke ilgimi çeken bütün romanları iki kafayla ayrı ayrı birer defa okuyabilecek kadar çok zamanım olsa.

2.

Gölgeler ve Hayaller Şehrinde, yazar kafamla okuduğum ve iyi ki öyle yapmışım dediğim romanlardan biri oldu. Normalde üç-dört günde bitirebilecekken neredeyse iki haftada bitirdim. Tüm dikkatime rağmen ince ince işlenmiş detayların bir kısmını gözden kaçırdığıma eminim. Ne şekilde okursanız okuyun, son derece güzel bir roman bu. Ancak

biraz kurcalayarak okursanız alacağınız keyif bence kat kat artacaktır. Özellikle bitirdikten sonra geriye dönüp düşündüğünüzde nasıl usta bir yazarın elinden çıktığını daha iyi anlayacaksınız.

Romanın sürprizlerle ayakta duran bir kurgusu yok. Yine de henüz okumamış olanların heyecanını kaçırmamak için bazı önemli detaylardan bahsetmeyelim.

Konu şöyle: Meşrutiyetin ilanından sonraki gelişmeleri takip etmek üzere bir Fransız gazetesi tarafından görevlendirilen muhabir Fuat, yanında asık suratlı bir fotoğrafçı ile birlikte İstanbul'a gelir. Fuat, Fransız bir anne ile Türk bir babanın evlilik dışı çocuğudur ve bu onun için büyük bir utanç kaynağıdır. Utanmasının tek sebebi, babasının kim olduğunu bilmemesi değildir. Aynı zamanda –Avrupalıların gözünde– yarı yarıya barbar Türklerin kanını taşımasıdır. Annesini yakın bir zamanda kaybettiği için epey sarsılmıştır. Onu bunaltan hayatından uzaklaşıp kendine yeni bir yol çizmek istemektedir. İstanbul'da başlayan yolculuğunu, uzak diyarlara doğru uzanan uzun bir macera olarak sürdürmeyi tasarlar.

Romanın izleği ise aslında kahramanın iç yolculuğudur. Fuat'ın babasıyla, kendi kimliğiyle, ölümle ve insan ruhunun türlü zaaflarıyla yüzleştiği bir yolculuk. Fondaki İstanbul, deliliğin kıyısında dolanan meşhur hasta adamdır. Bu şehir, kahramanın

yolculuğunun başladığı yer değil, (birden çok anlamda) varacağı nokta olur.

Arka kapak yazısı gibi oldu ama arka kapaktan kopya çekmedim.

3.

Fuat'ın kimlik bunalımı, yani kendini ne İstanbul'a ne de Paris'e ait hissetmesi, romanın en önemli temalarından birisini oluşturuyor. Toplumumuzu yüzlerce yıldır rahat bırakmayan Doğu-Batı çelişkisi ve arada kalmışlık hissi, kitabı okurken bir alt metin olarak sürekli kafamızın bir köşesinde duruyor. Ayrıca siyasi tarihimizin kendi kendini sık sık tekrar eden karanlık sayfalarla dolu olması, Meşrutiyet döneminde geçen bir romanın bile günümüze göndermeler içermesine imkan sağlıyor. Bu açıdan *Gölgeler ve Hayaller Şehrinde*'yi o dönemin panoraması üzerinden günümüze ışık tutan bir roman olarak okumak mümkün.

Oysa benim ilgimi çeken, üzerinde uzun uzun konuşulabilecek toplumsal meselelerden çok Fuat'ın (ve romanın çekirdeğinde yer alan sürpriz bir karakterin) psikolojisi oldu. Bu açıdan *Gölgeler ve Hayaller Şehrinde*, alıştığımız anlamda bir tarihi roman değil bana göre. Fuat'ın kişiliğinde Doğu-Batı meselesini ele alan, ya da Fuat'tan yola çıkarak eski İstanbul'u anlatan bir roman demeyi de doğru bulmuyorum. Kendi adıma, bunların tersi yönünde ilerleyen bir okumayı tercih ederim.

Bence *Gölgeler ve Hayaller Şehrinde*, kahramanı (ve dolaylı olarak, o sürpriz karakteri) mercek altına alan bir psikolojik roman, bir karakter portesi. Bu gözle baktığımızda, dönemin siyasi çalkantıları da Fuat'ın ruh halini etkileyen, onun öyküsünü şekillendiren faktörlerin sadece bazılarını oluşturuyor. Uzun lafın kısası, Fuat'ı düşünerek memleketi anlamaya çalışmak yerine, memleketi düşünerek Fuat'ı anlamaya çalışsak daha iyi olur demek istiyorum.

4.

(Bundan sonraki notlarım, daha çok romanın yapısıyla ilgili. Uzun zamandır ilgimi çeken konular hakkında düşünmek için böyle bir fırsat bulunca bu bölüm biraz uzadı. Eğer sıkılırsanız 6. bölüme atlayabilirsiniz.)

Gölgeler ve Hayaller Şehrinde, bizim mektup-roman dediğimiz, İngilizcede *epistolary novel* denen türde bir metin. Fuat, başından geçenleri Fransa'daki arkadaşına yazdığı mektuplarda anlatıyor.

Mektup-romanların yazarı kısıtlayan bir tür olduğunu ve bunun da hem iyi, hem kötü tarafları olduğunu düşünürüm. İyi tarafından bakacak olursak, diğer tüm kısıtlayıcı mekanizmalar gibi yaratıcılığı körüklemeye açık bir yanı vardır. Elinizin altında yüz değişik renkte kalemde oluşan bir boya seti olduğunu hayal edin. Büyük olasılıkla günleriniz kalem seçmekle geçer, hatta hangi rengi kullansam diye düşünmekten resim çizmeye başlayamazsınız. Oysa sadece üç tane kalemle masaya otursanız, bütün enerjinizi çizdiğiniz resme yoğunlaştırırsınız. Belki yüz kalemle bile elde edemeyeceğiniz kadar güzel renkler çıkarırsınız ortaya. Yaratıcılık böyle acayip bir şey, imkanlar daraldığında hayal gücünüzün vites yükseltme olasılığı artıyor.

Fakat hayal gücünü şimdilik bir kenara bırakalım ve mektup-roman yazmanın teknik zorlukları üzerinde duralım.

(Önemli uyarı: bunlar benim araştırıp öğrendiğim kesin bilgiler değil, sadece Murat Gülsoy'un romanını okurken kafamda beliren ufak tefek fikirler. Yanlış şeyler söylüyor olabilirim, o gözle okuyun lütfen.)

Öncelikle, romanlarda görmeye alışkın olduğumuz uzun diyaloglar mektuplara hiç yakışmaz. Örneğin şöyle klasik kalıplarla yazılmış

“Hdgfrsxs,” dedi adam.

“Gdjsc,” diye cevap verdi kadın, “Dhsjkdhsfu.”

gibi satırlar tuhaf kaçır. Mektuplarda konuşmaları yazmayız, aktarız. (“Geçen gün o adama rastladım, bana hdgfrsxs olduğunu anlattı. Ben de ona dhsjkdhsfu yapmasını söyledim.”) Bunu da koca bir roman boyunca sürdürmek sıkıntılı bir durumdur.

Dahası, roman yazarken zamanı genişletme imkanımız vardır. Diyelim metin üç sayfa sürüyor, o üç sayfayı okumak da beş dakika tutuyor. Üç sayfada (ve beş dakikada) beş saatlik bir olayı, sanki o anda gerçekleşiyormuş gibi canlandırabiliriz. Roman yazmanın en eğlenceli yönlerinden birisidir bu: Beş dakika, okurun zihninde genişleyip beş saat halini alır. Mektup yazarken ise zamanı daraltmak gerekir. Anlatacağımız olayı canlandırmak gibi bir derdimiz yoktur. Aksine, bizim ve karşımızdaki kişi için en önemli kısmını rapor ederiz. Dolayısıyla mektup-romanlarda anlatılan öykülerin, asıl öykünün özetiymiş gibi algılanma tehlikesi vardır. O havayı yok etmek de epey beceri gerektirir.

(Bu devirde mektup yazmaktan bahsetmek de biraz saçma sanırım. Kafası karışan genç arkadaşlar varsa, mektup yerine özene bezene yazılmış çok uzun bir eposta mesajı canlandırabilirler zihinlerinde.)

Murat Gülsoy, küçük bir “numara” sayesinde bu kısıtlamaları büyük ölçüde aşan bir yapı kurmuş. Okuduğumuz mektuplar sadece mektup değil, aynı zamanda bir tür günlük, hatta itirafname. Kahramanın bazen bu mektupları arkadaşına yollamak üzere değil de sırf kendisiyle hesaplaşmak için yazması, yazarı da bir sürü teknik sıkıntıdan kurtarıyor. Ama kurtarmadığı başka bir dert var, o da mektup-romanların beni en çok rahatsız eden özelliği: Çift taraflı bir yazışmanın sadece tek tarafını okuyor (yazıyor) olmak ve karşı taraftan gelen mektuplarda yazılanları yine rapor halinde aktarmak zorunda kalmak. “*Son mektubunda wfdgrwegwr’den bahsetmişsin, sonra nasıl ccfggdr5e yaptığını anlatmışsın...*” tarzında uzun açıklamalarla bilgilendirilmek, çok sık olmasa da okuyucuyu metindeki sahicilik hissinde uzaklaştırıyor. İnsanın Fuat’a “Adamın sana anlattıklarını sen niye ona tekrar anlatıyorsun?” diye kızması geliyor. Fakat bundan kaçış yok sanırım.

Bu meseleyi bu kadar kafaya takmamın ve uzun uzun bahsetmemin sebebi bir ara mektup-roman yazmaya heveslenmiş ve sonra korkup vazgeçmiş olmam. *Gölgeler ve Hayaller Şehrinde*’yi okuduktan sonra bu öykü için çok iyi bir tercih olduğunu düşündüm. Hatta bu roman başka türlü yazılabilir miydi bilmiyorum. Birinci tekil şahısta yazılmış normal bir anlatı, kahramanın izlediği çizgiyi düşünecek olursanız zaten imkansız. Üçüncü tekil şahısta yazılmış anlatıda ise romanın son bölümlerinin etkisi tamamen kaybolurdu. Romanın benim için en etkileyici özelliği, Fuat’ın psikolojisi değiştikçe mektuplardaki imgelerin, dilin ve cümlelerin temponun da değişmesi oldu. Bunu da ancak öyküyü onun ağzından akaran böyle bir anlatı sayesinde hissedebilirdik.

Sonra şunun da altını çizmemiz gerekir: Mektupların bu romanın kurgusu kapsamında yazara sağladığı nefis fırsatlar da var. Fuat, İstanbul’da gördüklerini bu diyarları hiç bilmeyen bir yabancıya anlatıyor, üstelik yanında bir fotoğrafçı var ve onun çektiği resimleri tasvir etmek, dolayısıyla o görüntüleri de yazıya dökmek imkanı doğuyor.

5.

Romanın en başında bir çerçeve öykü var. Fuat’ın bu mektupların birer kopyasını tuttuğu defterin, yıllar sonra Sahafklar’da bulunmasını ve Fransızcadan Türkçeye çevrilemsini anlatan kısa bir giriş bölümü bu. Doğruyu söylemek gerekirse, ilk tepkim “Yine mi?” diye

homurdanmak oldu. Murat Gülsoy'un böyle bir çerçeve öyküye niye gerek duyduğunu anlayamadım. Aslında teknik bir sıkıntıya zekice bir çözüm bulduğunu fark etmem epey zamanımı aldı.

Tarihi roman yazmanın zorluklarından biri, anlattığınız dönemin sesini çağrıştıran ama Eski Türkçe bilmeyen okurlar tarafından da rahatça anlaşılabilir "sentetik" bir dil kullanmak zorunda kalmak. Başıma geldiği için bu konuda da epey kafa patlatmışım. Diyelim eski sözcükler yerine yenilerini, ya da nisbeten eski olup yine de kulağımıza tanıdık gelenleri kullandık. Sıkıntı orada bitmiyor. Yüz yıl öncesinin İstanbul'unda yaşayan bir kahramanın bizimle aynı cümle kalıplarıyla konuştuğunu, dahası aynı cümle kalıplarıyla düşündüğünü varsaymak durumunda kalıyoruz. Oysa hiç farkında olmasak da, anadilimizin grameri düşüncelerimizin akışını da şekillendirir.

Murat Gülsoy eski-yeni karışımı sentetik bir Türkçe kullanmak yerine çok daha güzel bir yol bulmuş: Fuat'ın mektupları Fransızca yazması, yıllar sonra bir çevirmenin -hem de amatör bir çevirmenin- bunları bulup Türkçeye çevirmesi, dille ilgili tüm karışıkları ortadan kaldırıyor. Romanın içinde yer yer karşımıza çıkan çevirmenin ve yayıncının dipnotları, okuduğumuzun bir "çeviri metin" olduğunu hatırlatıyor. Ancak dediğim gibi, bütün hatırlatmalara rağmen bu okurun jetonu biraz geç düştü. "Çok dikkatli okuman buysa!" diye söylenebilirsiniz bana, haklısınız.

Elbette bunlar benim varsayımlarım. Yazar belki de gerçekten Sahaflar'da başlayan bir roman yazmak istemiştir, bilemem.

6.

Gölgeler ve Hayaller Şehrinde'yi okurken "Yine mi?" diye homurdanmaya hazırlandığım ama çabucak ters köşede kaldığım bir durum daha oldu. Romanın ortalarında doğru Fuat ve fotoğrafçı arkadaşı, gazete için politik gelişmeleri takip etmeyi bırakıp "*İstanbul'un esrarlarını gün ışığına çıkaran bir kitap hazırlama*" projesine dalıyorlar. Roman da o noktada "*bir Batılının gözünden egzotik İstanbul*" kulvarına sapacakmış gibi yapıyor. Ancak sapmıyor. "*İstanbul'un kıyısından köşesinden gizemli hikayeler*" anlatan romanlar türüne de göz kırpmıyor ancak o kulvara da sapmıyor. (Bir yerde *Kara Kitap*'a çok güzel bir selam var, belki benim farkına varmadığım başkaları da vardır.)

Murat Gülsoy'un romana doldurmak yerine tek tük dahil ettiği gizemli öyküler, bence öyküye egzotik bir tat katmak ya da hoş bir atmosfer oluşturmak için serpiştirilmemiş. Bunlar Fuat'ın bilinçaltına sızan ve psikolojisini etkileyen motifler halini alıyor. Romanın

finali bu açıdan da çok etkileyici.

Ayrıca daha ilk bölümlerde Murat Gülsoy'un benim *turistik roman* adını taktığım türle son derece zarif bir şekilde dalga geçtiği hissine de kapıldım. Şöyle ki, Fuat bir mektubunda tam Ayasofya'nın tarihini anlattığı sırada sözcükler okunamaz bir hal alıyor ve o paragrafları atlamak durumunda kalıyoruz. Başka bir yazar olsa, böyle şahane bir Ayasofya fırsatını kaçırmaz, turist el kitapçıklarından öğrendiklerini öyküye katardı diye düşündüm. Bu sayede roman okurken ansiklopedik bilgi edinmekten hoşlanan okurları memnun etmiş olurdu. Yurtdışı pazarlara açılma şansı da cabası.

Büyük olasılıkla saçmalyorum, siz bana bakmayın.

7.

Fuat'ın gemide başlayan ve İstanbul'un çeşitli semtlerinde devam eden yolculuğu, kahramanın iç dünyasına, rüyalarına, bilinçaltına, zihninin karanlık noktalarına doğru bir girdaba dönüşüyor. O dönemin olaylarını ve önemli kişilerini az da olsa bilmek romanın keyfine keyif katacaktır, ama inanıyorum ki hiç tarih bilmeden bu kitabı eline alan okurlar da Fuat'ın mektuplarında son yılların en iyi romanlarından birini bulacaklar.

Hani arkeologlar kazdıkları tarihi eserin üzerini hassas bir fırçayla temizlerler ve her fırça darbesiyle ortaya son derece ilginç katmanlar çıkar ya, bu romanı okurken o hisse kapıldım. İlk başta çok üzerinde durmadığım detayların, romanın ana temasını nasıl beslediğini ilerledikçe farkettim. Murat Gülsoy'un edebiyatta oyunla ilgilenen bir yazar olduğunu biliyorum. Bu romanında da benim göremeyip atladığım alt katmanlar, göndermeler, semboller ve şakalar olduğunu tahmin ediyorum. (Örneğin, Fuat bir noktadan sonra güveniliriz anlatıcıya dönüşüyor mu? Deprem sonrası İtalya'ya yolculuk kısmı gerçek mi?) Günün birinde *annotated edition* denen ve yan metinlerle, çizimlerle, fotoğraflarla zenginleştirilmiş, bol dipnotlu özel bir baskısı yapılırsa koşa koşa gider alırım.

Çok mu fazla manalar atfediyorum olup bitenlere? Bu da bir nevi delilik olmasın, alakasız şeyleri birbirine bağlama huyu? (s. 290)

Fuat'ın delilik mi diye sorduğu şey, "alakasız" şeyleri birbirine bağlama huyu, gölgelerin ve rüyaların arasına saklanan işaretleri bulup çıkarma, aslında *roman yazma (okuma)* eylemi olmasın?